

TARBIYANING INSON KAMOLOTIDAGI O'RNI: OILA VA DINNING TA'SIRI

Denov tadbirkorlik va pedagogika intituti

Pedagogika yo'nalishi 2 bosqich talabasi

Kuchimova Anora

Annotatsiya. Ushbu maqolada bevosita inson kamolotida tarbiyaning o'rni va ahamiyatiqanchalik muhimlikligi va bunda oila va ota-onaning o'rni haqida to'xtalib o'tilgan. Shuningdek o'tmish ajdodlarimizning inson kamolotidagi tarbiyaviy hikmatli so'zlaridannamunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: milliy tarbiya, komil inson, bola siymosi, `qadriyatlar, tafakkur, ma'naviyat.

Inson kamoloti — bu shaxsning ma'naviy, axloqiy, aqliy va jismoniy jihatdan yuksalib, jamiyatda o'z o'rnini topishi jarayonidir. Ushbu jarayonda tarbiya hal qiluvchi o'rin tutadi. Chunki insonning tug'ma fazilatlar, iste'dodi yoki qobiliyati qanchalik kuchli bo'lmasin, u to'g'ri tarbiya olmasa, bu imkoniyatlar to'la namoyon bo'lmaydi.

Tarbiya — insonning jamiyatda o'zini tutishi, mehnatga, odamlarga, Vatanga, tabiatga munosabatini shakllantiradigan muhim ijtimoiy hodisadir. Inson kamolotining eng asosiy manbasi bu — oila. Oila tarbiya maktabining birinchi bosqichi hisoblanadi. Bolaning birinchi o'qituvchisi — ota-onasidir. Ular farzandining xulqi, odobi, so'zi va harakatida bevosita namuna bo'ladi. Oilada berilgan mehr, e'tibor va to'g'ri yo'l-yo'riq bolaning butun hayotini belgilab beradi. Agar oila sog'lom muhitga ega bo'lsa, unda ulg'aygan insonlar jamiyatda ezgulik, halollik va adolat tamoyillariga amal qiluvchi, ma'naviy jihatdan barkamol shaxslar bo'lib voyaga yetadilar. Oila tarbiyasi insonni mehr-oqibatli, mehnatsevar, odobli, sabrli va mas'uliyatli bo'lishga o'rgatadi. Shuning uchun ham xalqimizda “Oila — tarbiya beshigi”degan

hikmat bejiz aytilmagan. Har bir xalqning tanazzuli yoki yuksalishi shu yurtda voyaga yetayotgan farzandlarningilmi, bilimi, ma'naviy dunyoqarashi, urf-odat va milliy qadriyatlarga bo'lgan sadoqatigabog'liqdir. Ushbu ma'naiy sifatlar esa, albatta, tarbiya orqali shakillanadi.

Tarbiya o'zliginianglagan har qanday jamiyat va har qanday davr uchun ustuvor masala deb qaralgan. Bugungikunda jamiyatimizdagi yosh avlodni tarbiyalash har qachongidan ham dolzarb hamda muhimhisoblanadi. Negaki, hayotning tobora raqmlashgan, internet tarmoqlariga asoslanib borishi ushbudolzarblikni talab etadi. "Milliy va zamonaviy o'zbek bolasining siymosi qanday bo'lishi kerak?" degan savolgajavob talab qilmoqda. Bugungi bola o'tgan asr bolasidan keskin farq qiladi, o'zbek o'g'il-qizlarizamonaviy komil inson siymosiga ega bo'lmog'i lozim. Tabiiyki, bu jarayonda oilaviy tarbiyaning o'zini beqiyos. Bola, asosan, oilada tarbiyalanadi. Oila muhiti bolaning dunyoqarashiga va xulqigadoimo o'z ta'sirini o'tkazib turadi. Ibn Sino ta'biricha, "otaona bola tarbiyasini unga ismqo'yishdek oliyjanob vazifadan boshlaydi" Lekin bugungi kunda hayotimizda va oilada tarbiyaga berilayotga e'tibor susaygandek. Oilaning boshi bo'lgan erlarning ba'zilar ko'chadagi ulfatchilikdan, ish yuzasidagisafarlardan ortib, o'z farzandlarini moddiy tomondan ta'minlashlari mumkin, ularning ma'naviyjihatdan tarbiyalashga, ruhiy madad bo'lishga qiziqish va intilishlarini, ularni qiynayotganmuammolar nimalardan iborat ekanligini bilishga, o'rganishga vaqt ajrata olmaydilar, vaqttopsalar ular bilan gaplashishga hafsala qilmaydilar. Bolaning jamiyatda mustaqil fikrga ega bo'lishi, mushkul vaziyatlardan kuchli iroda bilanchiqa olishi, hayotda o'z o'rniga ega bo'lishi yoshlikda olgan tarbiyasiga bog'liq va muhimhisoblanadi. Yoshlikda bolani kitobga qiziqtirish ham bevosita uning tarbiyasiga ta'sir qiladi. XI asrda yashab ijod etgan mutafakkir Yusuf Xos Xojib o'zining "Qutadg'u bilig" asaridatarbiyaning o'zini haqida alohida to'xtalib o'tadi va uning ahamiyati muhim ekanligini ta'kidlaydi. Bola tarbiyasi haqida shunday yozadi: "Farzand qanchalik bilimli,

aqlli-xushli bo'lsa ota-onasining yuzi shunchalik yorug' bo'ladi".U bola tarbiyasida otaning ma'suliyatiga alohida e'tibor beradi. "Kimning o'g'il-qizi erka bo'lsa, deb yozadi u, unga shu kishining o'zi munglibo'lib yig'laydi. Ota bolani kichikligida bebosh qilib qo'ysa bolada gunoh yo'q barcha jafotaning o'zida; o'g'il-qizning xulq-atvori yaramas bo'lsa, bu yaramas ishni ota qilgan bo'ladi

2.Ota bolalarini nazorat qilib, turli xunarlarni o'rgatsa, ular ulg'aygach, o'g'il-qizim bor debsevinadi; o'g'il -qizga hunar va bilim o'rgatish kerak, toki bu hunar bilan ularning fe'l-atvorlarigo'zal bo'lsin". Ushbu so'zlarning ma'nosini, mag'zini chaqadigan bo'lsak, demak ota-onafarzandini faqatgina moddiy ta'minlamash bilan cheklanib qolmay,balki uning tarbiyasiga ham alohida to'xtalib o'tishi kerak.Buyuk ajdodimiz bobokolonimiz Abu Ali ibn Sino 980-yil Buxoroning Afshonaqishlog'ida tavallud topgan. Ibn Sino o'zining tibbiyotga doir qo'llanmalari bilan birga, o'zining tarbiyaga oid ham bir qancha qo'llanmalarini yaratgan.Inson kamolot sari harakat qilar ekan ibn Sino hayotga, undagi borliqdagi savollarga o'z ma'naviyati bilan javob berar ekan – "Insonning kamoloti, tarbiyasidir deydi, ya'ni uning fikricha, tarbiya odamda narsa va hodisaga ongli munosabatda bo'lishni rivoj toptirishi kerak.Abu Ali ibn Sino bolaning o'smirligidan uning manaviy olami, ruhiyati, tarbiyasiga, uning kelajak uchun foydali, yetuk inson bo'lishini inobatga olar ekan", buning uchun, avvalo bolaning ta'lim tarbiya nazariyasiga alohida e'tibor beradi. Uning nazarida "onglilik inson baxtining asosidir. Har bir inson kuchli, aqlli, jismoniy jihatdan yetuk bo'lmog'i lozim. Agarda kishida buhislatlar bo'lmasa tom ma'noda inson jamiyat a'zosi bo'la olmaydi" deydi. Shuningdek, Ibn Sino bola tarbiyasiga alohida e'tibor berilish lozimligini, buning uchun esa u bilan alohida suhbat uyushtirish va ertaklar, hikoyalar o'qish ham juda foydali ekanligi haqida yozadi Abu Ali Ibn Sino o'zining bola tarbiyasida oilaning o'rnini alohida ekanligini ta'kidlab, bevosita oila va undagi farzand tarbiyasi haqida "Tadbiri

manzil” asarida ota-onaning oiladafarzand tarbiyalashi haqida alohida to‘xtalib o‘tgan. Otaning farzand ya’ni bola tarbiyasida hamamaliy ham nazariy bilimlarga ega bolishi kerak deydi. Olim oila boshligini bu sohada yetarlibilimi, tajribasi bolmasa u oila a`zolariga yaxshi tarbiya bera olmaydi, deya ta’kidlaydi.

Ibn Sinoyaxshi tarbiya oila farovonligi, baxtining asosi, zamini ekanligini, oila muhitida har qandayholatda bolaning barkamol qilib yetishtirish ota-onasining asosiy burchi, vazifasi ekanliginita’kidlaydi.Bevosita Ibn Sino o‘zining qarashlarida jamiyat kishilarning o‘zaro kelishuvi asosida qabulqilinadigan adolatli qonunlar yordamida boshqarilishi lozimligini aytadi.Din ham inson tarbiyasida o‘ta muhim o‘rin tutadi. Din insonni nafaqat axloqiy jihatdan, balki ruhiy jihatdan ham poklaydi. Islom dini ta’limotida inson kamoloti eng ulug‘ maqsadlardan biri sifatida qaraladi. Qur’oni Karimda ham, hadislar to‘plamida ham tarbiya, halollik, sabr, mehr-oqibat, otaonaga hurmat, odob va tozalik haqida ko‘plab o‘gitlar berilgan.

Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.) hadislarida “Eng yaxshilaringiz — odobi eng go‘zal bo‘lganlaringizdir” deb ta’kidlanadi. Bu hadis inson kamolotining asosi axloqiy yetuklik ekanini ko‘rsatadi. Diniy tarbiya insonni yomon illatlardan, adovat va nafratdan uzoqlashtirib, ezgulik yo‘lida yashashga chorlaydi.

Jamiyat a`zolarininghammasi bu qonunga itoat etishlari, qonunni buzish va adolatsizlik jazolanishi lozimligini alohidata’kidlaydi. Agar podshoning o‘zi adolatsizlikka yo‘l qo‘ysa, xalqning unga qarshi qo‘zg‘olonito‘g‘ri va jamiyat tomonidan qo‘llab-quvvatnmog‘i lozim deb hisoblaydi.O‘zining axloq to‘g‘risidagi fikrlarida insonlarning kundalik ishlaridagi eng zarur axloqiy munosabatlarga, kamtarlik, izzat-hurmat, jasurlik, to‘g‘rilik, sofdillik kabi xulqiy qoidalargaalohida e’tibor beradi.Ibn Sino bolaning ilm-fan yoki hunar egallashga intilishida o‘qituvchining unga berganbilimi, mehnati natijasidan zavqlana olishni

o'rgatishi zarurligini uqtiradi. Bola chiroyli axloqiytarbiyaga ega bo'ishi hamda hayotda o'z o'rnini topishi uchun, albatta, o'qituvchi unga ko'makdosh bo'ishi va unga chiroyli tarbiyada bo'lishligini ta'kidlab o'tadi. Bolaning sog'lom, aql-taffakkuri yaxshi rivojlanganligi bo'lishi bevosita jamiyatdagi tarbiyali va komil insonlarning soni ortishiga xizmat qiladi.

Yoshlarimizni bevosita mana shuruhda tarbiyalash, har bir jamiyat a'zosining burchi hisoblanadi. Zero xalqimizda "Bir bolaga yettimahalla ota-ona" maqolibejiz aytilmagandek. Afsuski bugungi kunda yon atrofimizda yoshlartarbiyasiga dahldor bo'lgan hodisalarga loyaqdligimiz tufayli ularning ruhiy, ma'naviydunyoqarashiga dahl qiladigan ko'ngilsizliklar sodir bo'lmoqda. Oila va din uyg'unlashgan holda inson tarbiyasining mukammal tizimini yaratadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTI:

- 1.Xodjayev B. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. – T.: «Sano standart» nashriyoti, 2017-yil, 154-157.
- 2.Abu Rayxon Beruniy. Mineralogiya. –T., 2009.
- 3.Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. –T., 2008